INTERNATIONAL ASSESSMENT METHODS

Maria Alexandrescu
Assoc., Prof., PhD, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: From the two perspectives to which the assessment refers to, the internal and external one, I have chosen the latter for this article, as it places the issue of assessment at the level of the macro-system, having as objective the measurement of the social effects of learning in an European/international context. Ensuring a qualitative education for all students represents the main objective of each education system. Our approach aims to present, in a descriptive manner, one of the three international assessment programs, namely PISA, and then to identify the factors influencing students' performance and, also, to mention the intervention strategies at the level of the Romanian education. The study is based on the 2000-2017 PISA National Center Reports.According to these reports, Romania ranked, in 2015, the 48th place, out of the 72 countries included in the test, i.e. about 42% of the 15-year-old pupils from Romania are below the minimum performance threshold, being considered as functional illiterates. Several associations in the country have undertaken actions in order to formulate educational policies in response to the issues raised by the international bodies. Therefore, these tests cannot be the only way to asses students around the world, they deserve to be accompanied by tests that should also reflect the affective and the motivational dimensions. The exaggerated competition leads to feelings of insecurity for some children from disadvantaged families, who are more easily exposed to school failure. Also, performing such PISA tests involves preparing students on similar models.

Keywords: international assessment methods, PISA, literation.

Introducere

Privită din perspectiva sistemului de învăţământ, evaluarea face trimitere la cel puţin două perspective: una sociologică şi alta pedagogică (Cerghit, 2008, pp. 345-388). Perspectiva sociologică, numită şi evaluare externă, plasează problematica evaluării la nivelul macrosistemului, asociindu-i evaluării un sens de control social (instituţional), de măsurare a efectelor sociale ale învăţării. În schimb, perspectiva pedagogică situează evaluarea la nivelul microsistemului, adică se axează pe situaţia de învăţare, de unde şi denumirea de evaluare internă sau de proces.

Evaluarea externă are ca scop, pe de o parte, obţinerea unor performanţe elevate şi competitive specifice societăţii globalizate în care trăim; pe de altă parte, ea semnalează diferenţele de performanţă între sistemele de învăţământ din interiorul sau din afara OECD-ului în vederea adoptării unor măsuri ameliorative sistemelor de învăţământ naţionale (Ibidem, p. 377).Ea a devenit sistematică prin plasarea în sarcina experţilor, justificîndu-şi astfel dreptul de control prin aşa-numitul „contract social informal", întrucît „învăţământul se prezintă ca un veritabil serviciu social, în sensul că societatea încredinţează şcolii pregătirea şi formarea viitorilor absolvenţi de azi şi de mîine" (Ibidem, p. 349).

Există aşadar cel puţin trei programe de evaluare internaţionale: *Programme for International Student Assessment* (PISA), *Progress in International Reading Literacy Study* (PIRLS), *Trends in International Mathematics and Science Study* (TIMSS). Cercetătorii subliniază importanţa organizaţiilor internaţionale care ar perfecţiona politicile educaţionale naţionale prin instrumente precum PISA, TIMSS, PIRLS, instrumente care deţin un rol important în compararea achiziţiilor elevilor, precum şi în identificarea factorilor care influenţează calitatea învăţământului (Verdeş, 2017, p. 5).

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

Înainte de a prezenta programul PISA, se cuvine să trecem în revistă cîteva aspecte generale legate de programul TIMSS, respectiv PIRLS. Programul TIMSS, implementat în 1995 şi administrat o dată la patru ani (1995, 1999, 2003, 2007, 2011), măsoară nivelul de cunoştinţe al elevilorde clasa a IV-a, respectiv a VIII-a, la matematică şi ştiinţe,şi investighează contextul pentru învăţarea matematicii şi ştiinţelor în ţările participante prin administrarea chestionarelor de context (Comănescu, 2017). Rezultatele de la ultima ediţie a evaluării TIMSS arată că aproximativ 27% dintre elevii români de clasa a IV-a nu reuşesc să atingă punctajul minim la cele trei subiecte în comparaţiile internaţionale cu ţările participante[1].

PIRLS îşi propune să măsoare achiziţiile elevilor de clasa a IV-a la lectură (abilitatea de a citi, abilitatea de a înţelege şi de a folosi acele forme ale limbajului scris[2]) şi să investigheze contextul pentru învățarea citirii în ţările participante prin chestionare de context[3] (Comănescu, 2017). Cu alte cuvinte, PIRLS se centrează pe lectura în scop literar, precum şi în scopul achiziţionării şi utilizării informaţiei. O astfel de testare se aplică la fiecare cinci ani (2001, 2006, 2011) pe un eşantion naţional reprezentativ constituit de către experţi în statistică educaţională după aceleaşi reguli stricte pentru toate ţările participante. La ultima ediţie a testărilor PIRLS (2011), 7% dintre elevii români se află la nivelul internaţional de performanţă *Nivelul Avansat*[4],din punctul de vedere al înţelegerii lecturii,faţă de 11% în anul 2001 și față de 4% în 2006.Așadar, constatăm că acest procent nu marchează o evoluție, ci, mai degrabă, o oscilație, situîndu-se în medie sub 10%.

Programul PISA

Testarea PISA a fost monitorizată pentru prima dată în publicaţia anuală *Education at a Glance* la începutul anilor ’90 şi implementată de către Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică,OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) în anul 2000[5]; constituie o evaluare comparativă, standardizată internaţional, elaborată împreună de către ţările participante, cu scopul de a evalua sistemul educaţional la nivel global prin testarea aptitudinilor şi cunoştinţelor elevilor de 15 ani, respectiv clasa a VIII-a sau a IX-a, cunoştinţe esenţiale atît pentru continuarea studiilor, cît şi pentru participarea

[1]https://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2017/10/PSI-MEN-RO.pdf, p. 120,consultat la data de 26 martie 2019.

[2] Aşa cum susţine Comănescu, *în lectura literară*, cititorul se implică în evenimente şi în acţiuni imaginare, se identifică în text cu personaje, receptează sentimente şi atitudini. Ficţiunea narativă este forma principală a textelor literare folosite în *PIRLS*. *În cadrul lecturii în scopul achiziţionării şi utilizării informaţiei*, cititorul se angajează în aspecte din viaţa reală. Există două tipuri de texte: *texte cronologice* în carese prezintă ideile în secvenţe ordonate temporal (de exemplu, fapte istorice sau scrisori) şi*texte necronologice*- prezintă idei structurate logic, argumente, contraargumente sau un punct de vedere(liste, diagrame, grafice, hărţi).Lectura unui text presupune o serie de procese, cum ar fi: extragerea informaţiilor explicit formulate, formularea unor concluzii directe, interpretarea şi integrarea ideilor şi informaţiilor, precum şi examinarea şi evaluarea conţinutului, a limbajului şi a elementelor textuale *cf.* Claudia Comănescu, 2017.

[3] Cercetătorii recomandă elevilor o serie de strategii: identificarea informației (urmărirea unor idei specifice, căutarea definițiilor unor cuvinte sau expresii, identificarea locului unei povestiri, identificarea temei și a ideii principale); formularea de deducții simple pe baza textului citit (formularea concluziei unor argumente, descrierea relațiilor dintre două personaje); interpretarea și integrarea ideilor și informațiilor (compararea informațiilor din text, distingerea mesajului sau a temei textului); abordarea critică a textului și a specificului autorului (evaluarea probabilității ca evenimentele descrise să aibă loc în realitate, determinarea perspectivei autorului cu privire la ideea textului) *Ibidem.*

[4]Rezultatele obţinute la testul PIRLS de către fiecare ţară participantă sunt prelucrate statistic pentru a stabili scoruri obţinute pe cele 4 niveluri ale scalei PIRLS (625 - nivel avansat, 550 - nivel superior, 475 – nivel intermediar, 400 - nivel inferior). Pentru fiecare item sunt calculate procentele de rezultate corecte pe ţară şi media internaţională.

[5] Programul internaţional OECD pentru evaluarea elevilor (PISA). Serviciul Naţional de Evaluare şi Examinare. Centrul Naţional PISA 2005-2006, Bucureşti, 2006.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

activă în societate[6]. Pe lîngă măsurarea achiziţiilor din cele trei domenii, Programul PISA investighează şi contextul pentru învăţarea matematicii, ştiinţelor şi a lecturii/citirii în ţările participante prin completarea chestionarelor de context.

Administrarea testelor PISA este realizată de către un consorţiu internaţional, la fiecare trei ani. Pînă în prezent, au fost efectuate şapte cicluri de testare PISA, finalizate în următorii ani: 2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015 şi 2018[7]. Este de menţionat şi faptul că în anul 2003 România nu a participat la testările PISA. În 2009, evaluarea PISA a inclus peste 60 de ţări, iar în 2015 au participat 72 de ţări. Rezultatele testelor din 2018 nu s-au publicat încă în România.

Testarea PISA presupune proceduri de eşantionare internaţionale, iar elevii sunt selectaţi aleatoriu cu ajutorul unui program informatic. Numărul elevilor participanţi la testarea PISA variază între 4.500 şi 10 000 pentru fiecare ţară. Conform rapoartelor publicate, la prima etapă, cea din 2001,în România au fost pretestaţi 1000 de elevi din întreaga ţară, la a doua etapă – 5000 de elevi[8]. La testarea PISA din 2015 au participat 5250 de elevi de 15 ani, cuprinşi în gimnaziu şi în liceu, cîte 35 de elevi aflaţi în 178 de şcoli din 40 de judeţe ale ţării[9]. Rapoartele publicate nu menţionează judeţele de unde au fost selectate şcolile şi elevii, cu excepţia Bucureştiului.

La testarea PISA din anul 2000, domeniul principal a fost citirea/ lectura (a fost inclus un set extins de itemi din acest domeniu); în 2003, alfabetizarea matematică, plus un domeniu care a vizat rezolvarea de probleme; în 2006, alfabetizarea la ştiinţe; în 2009, din nou citirea/ lectura; în 2012, matematica şi rezolvarea de probleme, iar în anul 2015, accentul a fost pus pe domeniul ştiinţe şi tehnologii (75% dintre itemi au fost de ştiinţe şi tehnologii, iar domeniile secundare matematică şi citire/ lectură au avut itemi în proporţie de 25%)[10]. La ediţia din anul 2018, PISA a inclus şi evaluarea competenţelor globale, ceea ce înseamnă analiza diferitelor teme din perspective multiple. Pe viitor, testările vor cuprinde şi itemi de tip transdisciplinar.

Concepţia PISA în privinţa lecturii presupune situaţii concrete în care persoanele citesc diferite texte (de pildă, cărţi tipărite, dar şi pliante, forumuri *on-line* şi fluxuri de ştiri), pe care trebuie să le înţeleagă, să le interpreteze, aplicînd informaţia critic şi creativ (Verdeş, 2017, p. 11). La matematică, PISA solicită elevilor să folosească cunoştinţele matematice pentru a rezolva probleme în situaţii reale.

La testarea propriu-zisă sunt utilizate teste scrise care se desfăşoară pe durata a două ore. Itemii testului sunt diverşi: itemi simpli şi complecşi, itemi cu alegere multiplă, succesiune de întrebări cu răspuns scurt construit. Aceştia sunt organizaţi pe baza unui text, pornind de la o situaţie din viaţa reală. Înainte de a fi testaţi, elevilor li se înmânează un chestionar care cuprinde informaţii despre condiţiile de studiu din familie şi din şcoală, statutul ocupaţional şi nivelul educaţional al părinţilor, imigraţie şi mediul lingvistic, timpul de învăţare, relaţiile profesor – elev. De asemenea, şi directorilor li se solicită completarea

[6] Raportul Dezbaterii Regionale România Educată. Evaluarea rezultatelor învăţării în sistemul preuniversitar, Universitatea Ovidius din Constanţa 20 Septembrie 2016, https://www.presidency.ro/.../RE_Dezbatere_Septembrie_Constanta_Eval.., consultat la data de 26 ianuarie 2019.

[7] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://e-istet.ro/scoala/testele-pisa, consultat la data de 26 ianuarie 2019.

[8] http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/c882, consultat la data de 1 februarie 2019.

[9] Rezultatele elevilor români la testarea OECD-PISA 2015, data publicării: 06 decembrie 2016 în https://www.edu.ro/rezultatele-elevilor-rom%C3%A2ni-la-testarea-oecd-pisa-2015, consultat la data de 1 februarie 2019..

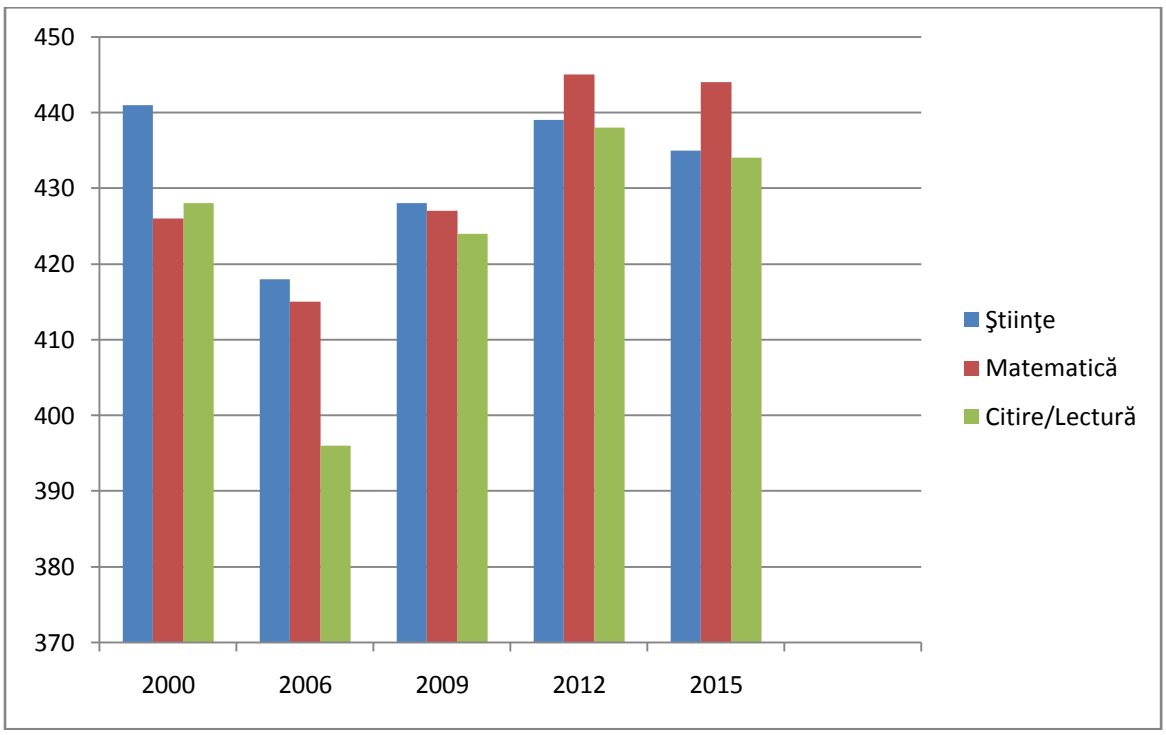
[10] Elvira Andoni (Mihalache),*Rezultatele testelor PISA şi politicile educaţionale*, https://www.academia.edu/12157717/Testele_Pisa_si_politicile_educationale, consultat la data de 23 martie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

unui chestionar cu timp de lucru de aproximativ 30 de minute, în care le sunt cerute informaţii despre climatul socio-educativ din şcoală, calitatea resurselor educaţionale, precum şi calitatea infrastructurii fizice a şcolilor.

Printre rezultatele fiecărui ciclu de testare a Programului PISA se regăsesc: „indicatori de bază care construiesc profilul cunoştinţelor şi deprinderilor elevilor de 15 ani; indicatori de context, care evidenţiază modul în care deprinderile se relaţionează cu variabilele demografice, sociale, economice şi educaţionale, şi indicatori de tendinţă care sunt generaţi de natura continuă a colectării datelor şi care evidenţiază schimbări la nivelul rezultatelor şi al distribuţiilor, precum şi la nivelul relaţiilor dintre variabilele şi rezultatele de la nivelul elevului şi de la nivelul şcolii.”[11]

Rezultatele elevilor români la testarea PISA

2000			2006			2009			2012			2015		
Ştiinţe	Mate	Lectura	Ştiinţe	Mate	Lectura	Ştiinţe	Mate	Lectura	Ştiinţe	Mate	**Lectura**	Ştiinţe	Mate	Lectura
441	426	428	418	415	396	428	427	424	439	445	**438**	435	444	434

Grafic cu rezultatele elevilor români la testările PISA

Rezultatele de la testarea PISA din anul 2012 arată că, prin raportare la administrările din anii 2000, 2006, 2009 şi 2015, România a înregistrat o uşoară creştere a scorului mediu[12], situîndu-se pe locul 45 din 65 de ţări participante, iar în 2015, România s-a clasat pe locul 48 din 72 de ţări incluse în testare, adică aproximativ 42 % din elevii români de 15 ani sunt analfabeţi funcţional,fapt care este îngrijorător.

În ceea ce priveşte competenţa la lectură, în medie, în toate ţările OECD aceasta a rămas neschimbată din anul 2000, afirmă Verdeş. Dintre cele 42 de ţări participante la cel puţin cinci ediţii PISA, doar 12 au avut o tendinţă de îmbunătăţire a performanţei lectorale, 6 ţări au avut o tendinţă de scădere, iar 24 de ţări – rezultate nesemnificative de îmbunătăţire

[11]*Cf.* Raportul Centrului Naţional PISA. Ciclul de testare 2011-2012, Bucureşti, 2014, pp. 99-104 în http://www.rocnee.eu/sites/default/files/2017-10/CNEE_%20PISA_2012_15.10.2015_FINAL_7.pdf, consultat la data de 5 martie 2019.

[12]https://www.factual.ro/declaratii/valentin-popa-romania-si-rezultatele-la-testarea-pisa, consultat la data de 12 martie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

sau scădere a acestei performanţe (Verdeş, 2017, p. 12). Astfel, la PISA 2015, cea mai bună performanţă la citire a avut-o Singapore (PISA 2009 - 526 de puncte, PISA 2015 - 535 de puncte), urmată de Provincia Alberta (Canada) (PISA 2009 - 524 de puncte, PISA 2015 - 527 de puncte) şi Finlanda (PISA 2009- 536 de puncte, PISA 2015 - 526 de puncte).

La testările PISA din 2015, scorul la ştiinţe (domeniul principal în PISA 2015) plasează România pe locul 48 din 72 de ţări (pe primele locuri se poziţionează Singapore (556 de puncte), Japonia (538 de puncte), Estonia (534 de puncte), Taipei, China (532 de puncte). La citire/ lectură, România a înregistrat un scor mediu de 434 de puncte (în creştere nesemnificativă faţă de 2009 cînd a avut 424 de puncte), avînd performanţe similare cu Uruguay, Bulgaria; iar la matematică, România a înregistrat scorul mediu de 444 de puncte (445 de puncte în 2012)[13].

Rezultatele slabe, înregistrate de elevii români la evaluările PISA, au generat multe reacţii. Remus Pricopie, fost Ministru al Educaţiei, a declarat la o conferinţă de presă că ,,evaluările naţionale ale elevilor din clasele a II-a, a IV-a şi a VI-a vor avea ca modele testele PISA”[14]. Din septembrie 2014, în sprijinirea elevilor de la clasele primare vine platforma e-istet.ro, care are ca obiectiv pregătirea acestora pentru evaluarea naţională.

Un alt fost Ministru al Educaţiei, Mircea Miclea, a subliniat că învăţământul românesc se centrează ,,pe cîţiva elevi care au performanţe deosebite şi majoritatea este neglijată”. El dă ca exemplu învăţământul finlandez a cărui miză ,,nu este să producă olimpici, ţinta acestei ţări este să ridice nivelul majorităţii”[15].Însă, mitul elevilor olimpici a fost desfiinţat de cifrele transmise de Comisia Europeană aşa cum afirmă Florinela Iosip în titlul unui articol ,,România e pe ultimul loc în UE în ceea ce priveşte proporţia elevilor cu cele mai bune performanţe”[16], iar preşedintele Asociaţiei Române de Literaţie Liliana Romaniuc menţionează un procent de aproximativ 0,003 olimpici naţionali şi internaţionali[17]în anul 2017. Mai multe articole din Legea educaţiei nr.1/2011, actualizată în 2018, susţin că ,,Statul sprijină activităţile de performanţă ale cadrelor didactice”, precum şi tinerii capabili de performanţă, inclusiv pregătirea elevilor la olimpiadele pe discipline..”. Acest aspect se regăseşte şi în *Fişa de evaluare în vederea acordării calificativului anual pentru cadrele didactice din învăţământul preuniversitar* din România: ,,6.3. Promovarea imaginii şcolii în comunitate prin participarea şi rezultatele elevilor la olimpiade, concursuri, competiţii, activităţi extracurriculare şi extraşcolare”[18]. Prin urmare, profesorii sunt nevoiţi să dedice mai mult timp elevilor care înregistrează rezultate bune.

---

[13]https://www.edu.ro/rezultatele-elevilor-rom%C3%A2ni-la-testarea-oecd-pisa-2015, consultat la data de 26 martie 2019.

[14]www.suceavasji.ro/revista-presei-28-04-2014,consultat la data de 17 aprilie 2019.

[15]Mircea Miclea:*Rezultate PISA 2012. Lehamitea profesorilor îi contaminează pe elevi, care învaţă cu aceeaşi lehamite cu care li se predă,* interviu realizat de jurnalista de Raluca Pantazi, publicat pe 5 decembrie 2013 în https://www.hotnews.ro/stiri-esential-16139127-care-este-explicatia-rezultatelor-romaniei-testul-pisa-2012-unde-gresim-sunt-aproape-toate-celelalte-tari-europene-mai-bune-decat-noi-educatie.htm, consultat la 11 martie 2019.

[16]Florinela Iosip ,,Mitulelevilorolimpici, desfiintat de cifre: Romania are, proportional, cei mai putinielevicu performante din UE” în https://adevarul.ro/educatie/scoala/mitul-elevilor-olimpici-desfintat-cifre-romania-are-proportional-cei-mai-putini-elevi-performante-ue-1_5a3d179bd7af743f8d9dc102/index.pdf, consultat la 4 iunie 2019.

[17]Liliana Romaniuc, ,,Moartea lentă... a unei naţiuni!” 8 mai 2016 în https://adevarul.ro/educatie/scoala/moartea-lentaaunei-natiuni, consultat la 4 iunie 20191_572efd065ab6550cb8aa7cf7/index.html ; Florinela Iosip ,,Mitul elevilor olimpici, desfiinţat de cifre: România are, proporţional, cei mai puţini elevi cu performanţe din UE, 22 decembrie 2017 în https://adevarul.ro/educatie/scoala/mitul-elevilor-olimpici-desfintat-cifre-romania-are-proportional-cei-mai-putini-elevi-performante-ue-1_5a3d179bd7af743f8d9dc102/index.html, consultat la 4 iunie 2019.

[18] Art.109 (1) şi art. 63 ,,25% din timpul alocat disciplinei este folosit pentru stimularea elevilor capabili de performanţe superioare” din Legea educaţiei nr 1/2011, actualizată în 2018 în

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

De la factori la strategiide intervenţie

În general, performanţele de lectură ale elevilor sunt influenţate de o serie de factori: individuali (implicarea elevilor în învăţare şi metacogniţia[19] sau conştientizarea propriei învăţări), statutul de emigrant sau nativ; familiali (statusul ocupaţional şi capitalul cultural al părinţilor), şcolari (programele supraîncărcate, care conţin o mare cantitate de informaţii, fără să aibă o dimensiune pragmatică), (Ţoc, 2016, pp.196-197). Un alt factor ar fi promovarea antimodelelor din societate, în sensul că la unele persoane ,,principalul criteriu al succesului nu este munca asiduă, ci orice altceva"[20]. Referitor la *nivelul de educaţie al familiei,*profesoara Romaniuc susţine că 32 % dintre elevii români provin din familii care au studii medii, în comparaţie cu 12% la nivel european; numai 13% dintre elevii români provin din familii cu studii superioare, faţă de 32% la nivel european; *resursele la care au acces elevii în familie sunt şi acestea reduse* –peste 30% dintre elevii români provin din familii care au mai puţin de 10 cărţi în casă, în timp ce numai 12% provin din familii care au mai mult de 200 de cărţi în casă[21]. La acestea, se adaugă şi părăsirea timpurie a şcolii (abandonul şcolar), deşi Strategia Europa 2020 prevede ,,un nivel maxim de 10% al ratei părăsirii timpurii a şcolii şi un nivel minim de 40% al ratei de absolvire a unei forme de învăţământ terţiar"[22].

Reprezentanţii Asociaţiei Române de Literaţie identifică trei direcţii care îmbunătăţesc rezultatele elevilor[23]. Prima direcţie are în vedere susţinerea familiei în mediul privat care să le dezvolte copiilor competenţele de literaţie; îmbunătăţirea nivelului de predare a lecturii şi a scrierii de către toate cadrele didactice, precum şi includerea literaţiei la programele de formare iniţială şi continuă a cadrelor didactice. A doua direcţie face referire la ONG-urile din domeniul educaţional şi social, care ar trebui să sprijine familia să participe la cursuri de limbă română care ameliorează literaţia; identificarea timpurie a problemelor de analfabetism funcţional/literaţie cu scopul de a stabili măsuri remediale. În fine, ultima direcţie include aplicarea standardelor minime de literaţie începînd cu clasele primare şi stimularea motivaţiei de a citi pe hîrtie, dar şi a lecturii digitale prin utilizarea instrumentelor TIC; extinderea literaţiei şi la celelalte discipline; în acest sens, preşedintele României a declarat anul 2019 ,,Anul cărţii".

Pe de altă parte, jurnalistul Valentin Bolocan, plecînd de la statisticile efectuate în cadrul Institutului Naţional de Statistică, semnalează reducerea numărului de biblioteci la nivel naţional: ,,cu fiecare an care trece avem cu 300 de biblioteci mai puţin"[24]; identifică o serie de cauze în interviurile cu cîţiva specialişti în educaţie:,,existenţa unui dezinteres total

---

https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2017/legislatie%20MEN/Legea%20nr.%201_2011_actualizata2018.pdf, precum şi evaluare-activitate,consultat la data de 29 iunie 2019.

[19]http://www.arlromania.ro/audiere-publica/motivatie, consultat la data de 26 ianuarie 2019.

[20]Mircea Miclea:*Rezultate PISA 2012. Lehamitea profesorilor îi contaminează pe elevi, care învaţă cu aceeaşi lehamite cu care li se predă,* interviu realizat de jurnalista de Raluca Pantazi, publicat pe 5 decembrie 2013 în https://www.hotnews.ro/stiri-esential-16139127-care-este-explicatia-rezultatelor-romaniei-testul-pisa-2012-unde-gresim-sunt-aproape-toate-celelalte-tari-europene-mai-bune-decat-noi-educatie.htm, consultat la 11 martie 2019.

[21] Broşura Asociaţiei Române de Literaţie, cuprinsă printre materialele conferinţei internaţionale ,,Reducerea analfabetismului funcţional prin dezvoltarea competenţelor de literaţie". Conferinţa s-a desfăşurat în perioada 31 martie - 1 aprilie 2017 p.2 în http://www.arlromania.ro/audiere-publica/motivatie/ consultat la 26 ianuarie 2019.

[22]http://old.fonduri-ue.ro/res/filepicker_users/cd25a597fd-62/Documente_Suport/Studii/1_Studii_POR/10_Romania_si_strategia_ue_2020.pdf, consultat la data de 29 iunie 2019. Departamentul pentru Afaceri Europene Bucureşti, *Reforme naţionale pentru creştere inteligentă, durabilă şi favorabilă incluziunii la orizontul anului 2020,* martie 2011.

[23] http://www.arlromania.ro/audiere-publica/motivatie/, consultat la 26 ianuarie 2019.

[24]Valentin Bolocan,,,Apocalipsa bibliotecilor şcolare. Topul zonelor geografice de unde dispar" **,** 23 mai 2019în https://adevarul.ro/educatie/scoala/apocalipsa-bibliotecilor-scolare-topul-zonelor-geografice-dispar, consultat la data de 4 iunie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

din partea decidenţilor politici faţă de dotarea bibliotecilor şi, inclusiv, reducerea cheltuielilor prin scoaterea postului de bibliotecar din organigrama instituţiei" (Marian Staş); „dacă nu sunt bani pentru biblioteci înseamnă că nu mai avem bani pentru cultura generală (…), efectele sunt uşor de prevăzut: scăderea capacităţii de lectură, creşterea analfabetismului funcţional, dezinteresul faţă de şcoală şi de cunoaştere, de elita intelectuală" (Aurel Ioan Pop), iar, pe de altă parte, „copiii nu mai citesc…, nu mai calcă pragul unei biblioteci; există surse mult mai rapide de informare…" (Gelu Duminică).

Conceptul de literaţie

Încă din 1946, UNESCO aduce în atenţia publică literaţia/alfabetizarea ca fiind unul dintre drepturile umane la învăţarea pe tot parcursul vieţii[25]. În anul 2002, ONU, prin rezoluţia 56/116, recunoaşte în *Preambul* că alfabetizarea este crucială, iar în rezoluţia 56/114 propune un „Plan al literaţiei" în Naţiunile Unite pentru un deceniu de alfabetizare în perioada 2003-2012[26]. Cercetătorii (printre care Mureşan) semnalează că acest concept de *literaţie* s-a dovedit un concept complex, fiind interpretat în diverse moduri.

Plecînd de la cercetările lui B. Fernandez (2015), Dubin şi Kuhlman (1992), Mureşan susţine că există chiar o dispută între lumea anglo-saxonă şi cea francofonă cu privire la termenul englez de „literacy". Astfel, conform sensului în limba engleză, literaţia este „o abilitate individuală de a citi, scrie şi vorbi, de a rezolva probleme necesare practicării unei meserii/profesii, în familia individului şi în societate" (*cf.* National Institute for Literacy, 1991). Încă din 1984, Dubin şi Kuhlman remarcă faptul că *literaţia* a ajuns să însemne competenţă, cunoaştere şi deprinderi (literaţia de computer, literaţia civică, literaţia pentru sănătate); în limba română este folosit ca „alfabetizare"[27]. Astfel, conceptul de literaţie se referă la dezvoltarea competenţelor de lectură şi scriere care facilitează înţelegerea şi învăţarea, folosirea şi evaluarea critică a informaţiilor furnizate în texte scrise, electronice şi de imagini (Romaniuc, 2015). Conceptul reuneşte mai multe dimensiuni: *alfabetizarea de bază* (capacitatea unei persoane de a citi şi scrie, competenţă care corespunde nivelului 1 din cadrul testelor PISA), *alfabetizarea funcţională* (capacitatea de a citi, scrie, înţelege şi aplica în practică informaţiile extrase din text, competenţe care corespund nivelurilor 2, 3 şi 4 din cadrul testelor PISA) şi *alfabetizare multiplă*– capacitatea persoanei de a utiliza competenţe de citire şi scriere pentru a produce, înţelege, interpreta si evalua critic texte multi-modale, competenţe care corespund nivelului 5 din testele PISA[28].

La nivel european, s-au implementat o serie de proiecte care au în vedere ultimele două tipuri de competenţe, la unele dintre acestea participînd şi România[29]. În acest sens, în septembrie 2012 a fost publicat primul raport *EU High Level Group of Experts on Literacy*[30], printre obiectivele căruia se numără: literaţia pentru orice vîrstă, oferirea unui cadru pentru soluţii, înţelegerea problemelor şi a oportunităţilor, crearea unui mediu favorabil dezvoltării

[25]EPALE, Platformă electronică pentru educaţia adulţilor în Europa în https://ec.europa.eu/epale/ro/content/despre-literatie-romania,consultat la data 29 iunie 2019.
[26] Draft 2 July 2002 United Nations Literacy Decade: education for all Plan of Action in https://archive.ifla.org/VII/s33/project/unld.pdf-, consultat la data 30 iunie 2019.
[27]Alexandru-ViorelMureşan, „Despreliteraţiesaurătăcireaîntr-o junglăterminologicăşi conceptual" în *Literaţia : cadre conceptual şi rezolvări didactice*, Monica Onojescu, AlinaPamfil (coord.), Simpozionul naţional de didactică a limbii şi literaturii române, ediţia a XII-a, 2011, Cluj-Napoca,Lucrărilesusţinute au fostpublicate la Casa Cărţii de Ştiinţă, 2012, p.16-23.
[28]http://www.arlromania.ro/audiere-publica/motivatie, consultat la data 26 ianuarie 2019.
[29]Analfabetismul funcţional- operaţionalizare, conceptualizare, intervenţie în http://www.cjraemm.ro/download/2017-2018/2017-10-26-Analfabetismul-functional_final.pdf,consultat la data de l6 aprilie 2019.
[30] Grupul de nivel înalt al experţilor UE în domeniul alfabetizării.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

competenţelor de literaţie[31]. Raportul ilustrează cîteva iniţiative ale statelor europene. De exemplu, în Polonia s-au lansat mai multe programe naţionale: „The First Book of My Baby" („Prima carte a copilului meu nou-născut"), prin care mamele nou-născuţilor primesc gratuit o carte (cu povești). Un alt program iniţiat în Polonia este „Toată Polonia le citeşte copiilor". În Cipru există programe pentru şcolile din regiunile dezavantajate (comunităţi rome), ZEP (Zone Prioritare de Educaţie), la fel ca şi în Franţa. În Portugalia, s-a introdus în *curriculum* obligatoriu o oră de lectură pe săptămînă (în învăţămîntul primar şi gimnazial). Rezultatele slabe înregistrate de către germani la testarea PISA din 2002 au avut ca efect crearea mişcării „PISA ŞOC", care a constat în mobilizarea întregii societăţi, începînd cu decidenţii politici, actorii sociali (reprezentanţi ai şcolii), precum şi beneficiarii educaţiei. În acest sens, elevilor germani li se oferă posibilitatea de a rămîne în şcoală toată ziua, în timp ce, în mod tradiţional, programul şcolar se termina la ora 13. După trei ani, Germania s-a plasat pe locul cinci după Finlanda, Coreea, Olanda, Japonia şi înaintea Canadei şi a Franţei[32] („grupul de elevi germani <cu risc> a scăzut astfel de la 25% la 14%"[33]). În Marea Britanie, mulţi voluntari sunt dispuşi să ajute copiii să înveţe să citească şi să scrie. În Italia, s-a implementat programul „Născuţi pentru a citi", în care s-a constituit o reţea din învăţători, medici de familie, librării, edituri, care îi ajută pe copii în dobîndirea competenţelor de lectură.

La nivel naţional, „Citesc pentru a învăţa" (*Reading to Learn*), primul proiect implementat în România[34] de profesoaraLiliana Romaniuc, are în vedere competenţele de literaţie ale elevilor ca principal factor al rezultatelor slabe înregistrate de aceştia la evaluările naţionale şi internaţionale, rezultate care plasează România pe ultimele locuri la testările internaţionale.Proiectul este finanţat de Romanian American Fundation şi acoperă şase judeţe din regiunea Nord-Est: Botoşani, Bacău, Iaşi, Neamţ, Suceava şi Vaslui. Din fiecare judeţ au participat cîte cinci şcoli. Asociaţia Română de Literaţie desfăşoară acest proiect în parteneriat cu Ministerul Educaţiei Naţionale şi cu Fundaţia „Filocalia" din Iaşi. Obiectivele specifice ale proiectului sunt: responsabilizarea profesorilor cu privire la conştientizarea importanţei literaţiei în învăţarea pe tot parcursul vieţii; crearea unui model de intervenţie educaţională la nivelul şcolii cu scopul dezvoltării competenţelor de literaţie ale elevilor care presupune implicarea tuturor, fie a actorilor sociali (profesori, manageri şcolari, antreprenori, decidenţi politici), fie a beneficiarilor (elevi, părinţi).

Şi în România au fost organizate manifestări ştiinţifice de către specialişti din cadrul diverselor asociaţii în mai multe oraşe din ţară, printre care Cluj şi Iaşi. La Cluj, reprezentanţii Asociaţiei Learn Vision au organizat, începînd din 2013, mai multe conferinţe, printre care şi cea din februarie 2019, intitulată „Masa critică pentru o educaţie de calitate: facilitatorul de literaţie în familie pentru o societate literată", unde au participat profesori din străinătate (Patricia Schillings, Universitatea din Liège, Belgia) şi de la universităţile din ţară (Gabriel Bădescu şi Ioan Tămăian, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj), precum şi alţi actori sociali activi în diverse asociaţii[35]. Reprezentanţii Asociaţiei pentru Literaţie au

[31]http://icm.fch.lisboa.ucp.pt/resources/Documentos/CEPCEP/LITERACY_FINAL_REPORT.pdf, consultat la data de 17 iunie 2019.
[32]Catrinel Preda, *Bavaria peloculîntîi la testele Pisa,* 14.07.2005 înhttps://www.dw.com/ro/bavaria-pe-locul-%C3%AEnt%C3%AEi-la-testele-pisa/a-2627374, consultat la data de 3 iunie 2019.
[33]Catherine de Coppet, *Comment les enquêtes Pisa ont changé l'école allemande. Trois questions à Werner Zettelmeier,* interviuapărutîn Sciences Humaines, nr. 314, mai 2019 în https://www.scienceshumaines.com/comment-les-enquetes-pisa-ont-change-l-ecole-allemandetrois-questions-a-wernerzettelmeier_fr_40808.html?utm_source=MailPerformance&utm_medium=email&utm_content=Comment+les+enquêtes, consultat la data de 4 mai 2019.
[34] http:// www.vremeanouă.ro/citesc-pentru-a-învăţa-primul-proiect-de-literaţie-din-romania-lansat-la-brîlad, consultat la data de 29 martie 2019.
[35]http://www.asociatialearnandvision.ro/activitati-si-publicatii/conferinte.html, consultat la data de 11 iulie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

organizat două conferinţe internaţionale la Iaşi[36]. Prima conferinţă internaţională, ,,Reducerea analfabetismului funcţional prin dezvoltarea competenţelor de literaţie", desfăşurată în perioada 31 martie – 1 aprilie 2017, a avut ca parteneri *Romanian American Fundation*, Universitatea ,,Alexandru Ioan Cuza" şi Universitatea Tehnică ,,Gh. Asachi" din Iaşi.Şi-au exprimat punctul de vedere o serie de specialişti din cadrul Ministerului Educaţiei (profesorii Gabriel Liviu Ispas, Camelia Gavrilă, Doru Adrian Pănescu), din Inspectoratul Şcolar Judeţean Iaşi (inspector general Genoveva Aurelia Farcaş) şi cel universitar (profesorii Carmen Creţu şi Laurenţiu Şoitu).

O altă participare a fost cea a reprezentanţilor societăţii civile, printre invitaţi numărîndu-se reprezentanţi ai unor organizaţii internaţionale care activează în domeniul educaţiei: Luminiţa Costache (UNICEF), Daniela Buzducea (World Vision), Suzana Dobre (Romanian American Fundation), precum şi a unor specialişti de peste hotare: Ragnar Solheim (Norvegia), profesor Christine Garbe (Germania), inspector Ana Vivdici (Republica Moldova). Un an mai tîrziu, în perioada 10-11 noiembrie 2018, Asociaţia Română de Literaţie a organizat cu sprijinul *Romanian American Fundation* a doua conferinţă internaţională intitulată „Să predăm altfel, pentru învăţare!", la care au participat doi experţi internaţionali, profesorul William Brozo (SUA) şi dr. Ragnar Solheim (Norvegia).

La clasă, indiferent de disciplina de predare, profesorii utilizează o serie de metode (lectura, înţelegerea şi interpretarea textului), care au ca scop îmbunătăţirea competenţelor de lectură[37]. Astfel, o primă strategie se referă la utilizarea unui set de întrebări care evaluează cunoştinţele existente, verifică vocabularul, reţinerea unor informaţii din text, precum şi construirea unor deducţii la ideile care nu au fost explicite în text. O altă strategie se aplică la clasele I-IV, unde elevilor li se alocă o oră distinctă în orarul săptămînal pentru lectură. La fel se procedează şi la clasele V-VIII, săptămînal fiind introduse două secvenţe din texte nonliterare (cărţi, reviste, albume) incluse în programa de limba şi literatura română. Pe lîngă acestea, se adaugă şi „Foaia de parcurs" primită de fiecare cadru didactic la începutul anului şcolar 2011-2012.

Concluzii

Programele PISA, TIMSS şi PIRLS au ca scop compararea performanţelor elevilor români cu performanţele celorlalţi elevi, de aceeaşi vîrstă, din ţările participante, în vederea îmbunătăţirii educaţiei formale la nivel global, dar şi formularea unor politici educaţionale coerente şi de actualitate. La fel ca testele PISA, testele TIMSS sunt centrate pe competenţele dobîndite, nu pe reproducerea de cunoştinţe predate, acestea devenind modele pentru evaluările naţionale. De asemenea, rezultatele evaluărilor internaţionale reprezintă o sursă valoroasă de date pentru cercetarea în ştiinţele educaţiei, ilustrînd obiectiv pregătirea elevilor români pentru educaţia permanentă şi pentru viaţă, în general. Pe de altă parte, sunt formulate şi unele critici cu privire la sistemul testelor internaţionale: profesorii Anica Revnic şi Brînduşa Chelariu, de exemplu, referindu-se la aceste teste, consideră că „noi preluăm modele, dar preluăm forme şi noi nu ne mai străduim să construim fondul", elevii noşti nu au acelaşi antrenament cu textele nonliterare şi de aceea nu reuşesc să aibă rezultate bune la astfel de testări sau programa pentru examenele naţionale diferă total de programa pentru aceste teste care pentru unii nu au nicio relevanţă.

Însă cum rămîne cu competiţia elevilor în învăţare?Stimulăm competiţia prin comparaţie sau prin cooperare? Din acest punct de vedere se contrazic politicile educaţionale

[36]http://www.uaic.ro/event/conferinta-internationala-reducerea-analfabetismului-functional-prin-dezvoltarea-competentelor-de-literatie/, consultat la data de 2 mai 2019.

[37]Dezbaterea „De la politicile educaţionale la rezultatele elevilor români la testarea PISA" în Postfaţă la *Literaţia –cadre conceptuale şi rezolvări didactice,*Monica Onojescu, Alina Pamfil (coord.), Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2012, pp.273-274.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

în stimularea învăţării. Un posibil răspuns este dat de profesorul Groza, care pleacă de la proverbul francez „*Comparaison n'est pas raison*", pentru a menţiona faptul că „o comparaţie nu poate constitui o probă în explicarea unei situaţii de fapt"[38] . Pe de altă parte, filologul român Groza susţine utilitatea testărilor internaţionale în măsura în care ele oferă date importante despre evaluarea sistemelor de învăţământ din întreaga lume şi permit formularea unor măsuri de ameliorare, dar ,,în niciun caz să nu devină un scop în sine, întrucît acestea ar limita educaţia şi activităţile de învăţare la simple antrenamente. Nu este de neglijat nici faptul că aceste testări supraevaluează dimensiunea cognitivă în defavoarea dimensiunilor afectivă şi motivaţională, deşi psihologii susţin că ,,toate stările, procesele şi structurile psihice pot fi grupate şi analizate ca fiind manifestări cognitive, afective sau motivaţionale" (Nastas, 2009-2010, p. 2). În comun acord cu autorii de mai sus, susţinem că testele acestea nu pot constitui unica modalitate de apreciere a elevilor din întreaga lume, ele merită să fie însoţite de teste care să reflecte şi dimeniunile afectivă şi motivaţională.

Cooperarea sau interdependenţa pozitivă în practicile de învăţare estesusţinută/ încurajată de Kurt Lewin, Morton Deutsch, Roger şi David Johnson. Competiţia exagerată duce la sentimente de nesiguranţă sau de neputinţă la unii copii proveniţi din medii defavorizate și nu numai, astfel de elevi fiind mai uşor expuşi eşecului şcolar.

BIBLIOGRAPHY

Cerghit I (2008) *Sisteme de instruire alternative şi complementare. Structuri, stiluri şi strategii*,Editura Polirom,Iaşi.

Nastas D (2009-2010)*Introducere în studiul psihologiei sociale* - suport de curs, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, Iaşi: Universitatea ,,Alexandru Ioan Cuza".

Onojescu M., Pamfil A. (coord., 2012), *Literaţia –cadre conceptuale şi rezolvări didactice*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca.

RomaniucL (2015), ,,Literaţia în România. Începuturi. Provocări..ÎnRevist*a Dacia literară*,nr. 1/ 2015, Bucureşti.

Comănescu C (2017), *Eficienţă în practica evaluării*,curs de perfecţionare furnizat de CCD, Iaşi.

https://dilemaveche.ro/sectiune/la-singular-si-la-plural/articol/ce-nu-spun-testele-pisa-comparaison-nest-pas-raison, consultat la data de 4 iunie 2019. LiviuGroza, ,,Ce (nu) spuntestele PISA – Comparaison n'est pas raison"înRevista *Dilemaveche*, nr. 522, 13-19 februarie 2014.

https://www.researchgate.net/publication/315743221_Familie_scoala_si_succes_scolar_in_invatamantul_liceal_romanesc, consultat la data de 15 martie 2019. Ţoc, Sebastian *Familie, şcoală şi succes şcolar în învăţământul românesc* în Revista ,,Calitatea Vieţii", XXVII, nr. 3, 2016, pp.196-197.

https://www.scienceshumaines.com/comment-les-enquetes-pisa-ont-change-l-ecole-allemandetrois-questions-a-werner zettelmeier_fr_40808.html?utm_source=MailPerformance&utm_medium=email&utm_content=Comment+les+enquêtes , consultat la data de 4 mai 2019. Catherine de Coppet, *Comment les enquêtes Pisa ont changé l'école allemande. Trois questions à Werner Zettelmeier,* interviuapărutînRevue/Journal Sciences Humaines, nr. 314 - mai 2019.

https://www.soros.md/files/Studiul%20Verdes%20Tatiana%202017-09-29.pdf, consultat în data de 23 martie 2019.Verdeş, Tatiana , *Cultura lecturii evaluată de PISA în raport cu*

[38]LiviuGroza, ,,Ce (nu) spuntestele PISA – Comparaison n'est pas raison"înRevista *Dilemaveche*, nr. 522, 13-19 februarie 2014 înhttps://dilemaveche.ro/sectiune/la-singular-si-la-plural/articol/ce-nu-spun-testele-pisa-comparaison-nest-pas-raison, consultat la data de 4 iunie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

competenţele lectorale formate şi dezvoltate prin Limba şi literatura română ca disciplină şcolară.Studiu de caz: Republica Moldova, Chişinău, 2017.
Raportul Naţional al administrării Programului Internaţional OECD pentru evaluarea elevilor (PISA), 2005-2006, Bucureşti.
https://www.presidency.ro/.../RE_Dezbatere_Septembrie_Constanta_Eval.., consultat la data de 26 ianuarie 2019. *Raportul Dezbaterii Regionale România Educată. Evaluarea rezultatelor învăţării în sistemul preuniversitar*, Universitatea Ovidius din Constanța, 20 Septembrie 2016.
https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2017/legislatie%20MEN/Legea%20nr.%201_2011_actualizata2018.pdf, consultat la data de 29 iuniu 2019. Legea educaţiei nr 1/2011, actualizată în 2018; *Rezultatele elevilor români la testarea OECD-PISA 2015*, data publicării: 06 decembrie 2016.
http://www.rocnee.eu/sites/default/files/201710/CNEE_%20PISA_2012_15.10.2015_FINAL_7.pdf, consultat la data de 5 martie 2019.*Raportul Centrului Naţional PISA. Ciclul de testare 2011-2012*, Bucureşti, 2014, pp. 99-104 .
https://www.academia.edu/12157717/Testele_Pisa_si_politicile_educationale, consultat la data de 23 martie 2019.Andoni (Mihalache), Elvira, *Rezultatele testelor PISA şi politicile educaţionale*.
http://www.arlromania.ro/audiere-publica/motivatie/,consultat la data de 26 ianuarie 2019.AsociaţiaRomână de Literaţie.
https://www.hotnews.ro/stiri-esential-16139127-care-este-explicatia-rezultatelor-romaniei-testul-pisa-2012-unde-gresim-sunt-aproape-toate-celelalte-tari-europene-mai-bune-decat-noi-educatie.htm, consultat la data de 11 martie 2019.Miclea,Mircea, *Rezultate PISA 2012. Lehamitea profesorilor îi contaminează pe elevi, care învaţă cu aceeaşi lehamite cu care li se predă*,interviu realizat de jurnalistade Raluca Pantazi, publicat pe 5 decembrie 2013.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://e-istet.ro/scoala/testele-pisa/,consultat la data de 26 ianuarie 2019.
http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/c882/,consultat la data de 1 februarie 2019.
https://www.factual.ro/declaratii/valentin-popa-romania-si-rezultatele-la-testarea-pisa/, consultat la data de 12 martie 2019.
https://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2017/10/PSI-MEN-RO.pdf, consultat la data de 26 martie 2019.
http:// www.vremeanouă.ro/citesc-pentru-a-învăţa-primul-proiect-de-literaţie-din-romania-lansat-la-bîrlad, consultat la data de 29 martie 2019.
Analfabetismul funcţional - operaţionalizare, conceptualizare, intervenţie în http://www.cjraemm.ro/download/2017-2018/2017-10-26-Analfabetismul-functional_final.pdf, consultat la data de l6 aprilie 2019.
http://www.uaic.ro/event/conferinta-internationala-reducerea-analfabetismului-functional-prin-dezvoltarea-competentelor-de-literatie/, consultat la data de 2 mai 2019.
https://adevarul.ro/educatie/scoala/moartea-lentaaunei-natiuni, consultat la data de 4 iunie 20191_572efd065ab6550cb8aa7cf7/index.html. Liliana Romaniuc, ,,Moartea lentă... a unei naţiuni!" 8 mai 2016.
https://adevarul.ro/educatie/scoala/mitul-elevilor-olimpici-desfintat-cifre-romania-are-proportional-cei-mai-putini-elevi-performante-ue-1_5a3d179bd7af743f8d9dc102/index.html, consultat la data de 4 iunie 2019. Florinela Iosip ,,Mitul elevilor olimpici, desfiinţat de cifre: România are, proporţional, cei mai puţini elevi cu performanţe din UE, 22 decembrie 2017 .
https://adevarul.ro/educatie/scoala/apocalipsa-bibliotecilor-scolare-topul-zonelor-geografice-dispar, consultat la data de 4 iunie 2019.Valentin Bolocan,,,Apocalipsa bibliotecilor şcolare. Topul zonelor geografice de unde dispar"**,** 23 mai 2019 .

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)

http://www.asociatialearnandvision.ro/activitati-si-publicatii/conferinte.html, consultat la data de 11 iulie 2019.

BDD-A30459 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:11 UTC)